

Vilh. Beck og N. L. Feilberg

Af Martin Schwarz Lausten

I sognepræst Nicolaj Laurentius Feilbergs arkiv findes nogle hidtil utrykte breve af Vilhelm Beck, som fortjener at offentliggøres. Breve af Beck er sjældne[1] og de her aftrykte bidrager trods det beskedne omfang til at kaste lys over Becks person og giver et indtryk af hvorledes en af hans præstekollegaer på kort tid kunne ændre sin opfattelse af Vilh. Beck fra varm sympati til harme p. gr. af dennes bekendte temperamentsfulde optræden.

N. L. Feilberg var født og opvokset i København 1806. Efter skolegang i Borgerdydsskolen, hvor han havde Mikael Nielsen, Søren Kierkegaards lærer, som rektor, studerede han teologi og fik efter embedseksamen ansættelse som adjunkt i Hillerød. Få år senere kaldedes han til sognepræsteembedet i Alslev, Ribe stift, hvorfra han kort efter flyttede til Vester Vedsted, samme stift. I 1847 kom han til Ullerup sogn, Haderslev stift, men bortvistets året efter under krigen. Efter Fredericiaslaget var han konstitueret feltpræst ved lazaretterne i Odense, i 1850 blev han atter præst i Ullerup sogn, men afskedigedes med tre døgns varsel af præjserne i 1864. Året efter blev han præst i Kirke Helsinge, Roskilde stift, hvor han blev siddende, indtil han som 77 årig nedlagde embedet i 1883. Til sin død i 1899 boede han i København.

Årene i Sønderjylland prægede Feilberg for livet. De jyske vester-egnsbønders karakter, den barske natur, stormfloden 1839, som bragte præstegården i alvorlig fare, branden i kirken o. a. påvirkede den indfødte københavner, som netop kom fra det mere muntre Hillerød, hvor han bl. a. havde gjort sig bemærket som amatørskuespiller og iøvrigt giftet sig med Conradine Købke, søster til maleren Christen Købke. Han oplevede et religiøst gennembrud[2], men det dybeste indtryk gjorde naturligvis de til tider særdeles dramatiske og tragiske krigsbegivenheder. Sine oplevelser fra krigen har han nedfældet i en række velskrevne, offentliggjorte breve[3], og det venskab, som her knyttedes mellem ham og de præstekollegaer, som også blev afskediget og udvist af præjserne i 1864, holdt sig livet igennem. Et indtryk heraf får man af hans bevarede brevsamling[4]. Overgangen fra præsteembedet i det krigshærgede Sønderjylland til de mere fredelige forhold

på Sjælland og Fyn har været brat og vanskelig for adskillige af disse præster[5]. I kongeriget var det andre kampe, der optog sindene, men Feilberg ønskede næppe at knytte sig fast hverken til Grundtvigianerne eller Indre Mission. Blandt hans venner og familiemedlemmer var der tilhængere af begge retninger, hvilket også har givet sig udslag i brevsamlingen[6]. Initiativet til en kontakt mellem Vilhelm Beck og Feilberg synes dog at være udgået fra sidstnævnte, som vist har budt Beck velkommen til Sjælland, efter at denne i januar 1874 havde fået Ørsløv-embedet som den yngste blandt 72 ansøgere[7]. I den første tid nærrede de to mænd tydeligvis varm sympati for hinanden, men kun to år senere har der åbenbart allerede fundet en debat sted mellem dem (brev 3).

Feilberg har dog støttet Vilh. Beck i dennes arbejde, idet han har tilladt ham at afholde missionsmøder i kirken, men et par år senere har Feilberg ganske skiftet opfattelse af Vilh. Beck. Ad omveje havde Beck erfaret Feilbergs harme over nogle udtalelser Beck havde ladet falde om Grundtvigianerne, og da Beck bad ham om tilgivelse herfor og samtidig anmodede om atter at måtte afholde møde i Feilbergs kirke, agtede Feilberg i første omgang at reagere ved at returnere brevet til Beck (brev 4), hvilket han dog alligevel undlod. I stedet affattede han tre udkast til en skrivelse til Beck, i hvilken han redegjorde for den konkrete årsag til sin harme, anførte nogle principielle overvejelser om Becks personlige optræden og lære og advarede ham mod farisæisme og hovmod. Rimeligvis er det brev 6 som blev afsendt. Yderligere spor af kontakt mellem de to præster synes ikke at foreligge[8].

1.

Vilh. Beck til N. L. Feilberg, den 15. januar 1874

Ørum Præstegaard 15 Januar 1874

Det var en stor Glæde, Kjære Pastor Feilberg! at faa en saadan Hilsen fra Dem, den første herreds broder, et Præsteskab, som jeg ellers ikke har stor Respekt for, da det ofte befindes at være noget »harskt«. Tak for Indbydelsen til Konventet, som jeg gjerne tager imod, *om jeg kan*, da jeg jo muligvis skal flytte i Maj, noget jeg intet ved om, før jeg har været i Ørsløv. Jeg beder Deres Hustru tage imod en venlig hilsen.

Deres hengivne
Vilh. Beck

2.

Vilh. Beck til N. L. Feilberg, den 19. maj 1874

Ørsløv Præstegaard 19 Maj 1874

Jeg vil, men kan ikke, kjere Pastor Fejlberg! Min hals er saa daarlig, at jeg kan ikke mere, end jeg er højst nødt til; den er maaske lidt i bedring, men den maa være helt istand, før jeg tør vove mig udenfor mine Kirker og navnlig efter de 2 Pintsedage vilde det være uforsvarligt af mig; jeg skal vi et Par den dag kl. 1, saa at jeg kan ikke komme før til det egentlige »Torskebal« (?) ; men kommer jeg mig i Sommer, er jeg til Tjeneste, naar De vil. Tak for den store Venlighed, hvormed De har modtaget mig ved min Ankomst til Sjælland, og hils Deres Hustru.

Deres hengivne
Vilh. Beck

Jeg kommer vist næppe til at høre til Højre eller Venstre, meget snarere til Deres Centrum.

3.

Vilh. Beck til N. L. Feilberg, den 14. dec. 1876

Ørsløv Præstegaard 14 Decbr 1876

Kjere Pastor Fejlberg!

Med glæde tager jeg Deres Formening til indtægt, idet jeg kan sige: »Det er gjort, som du befalede«, men kan tilføje: »der er endnu Rum« til at prædike det for flere. Det er maaske det, som jeg prædiker aller oftest og stærkest, som De lægger mig paa Sinde. Men jeg holder for at gjøre som Johannes, der taler om hver Sag paa sin Plads uden at blande det sammen. Kjerlighed til Brødrene er een Sag, baade fordi den er Guds Børns Kjendemerke, og fordi der bliver aldrig noget ud af al vor [Virk]somhed, dersom ikke de fromme blive sig det bevidst, at vi ere et særegent Folk, forskjelligt fra alle andre Folk, en særegen hellig Familie, der maa holde sammen, selvom det bringer den Tvedragt i den naturlige Familie, som Herren selv siger han vil bringe, – den Kjerlighed der bliver til 10 nye Bud i Menneskehjertet er en anden Sag, som der maa tales for sig om, og som derfor ikke kan tales højt nok om.

Tak for hver en kjer dag, De har skaffet mig ved at aabne Deres Kirke og Hus saa gjæstfrit for mig.

Deres hengivne
Vilh. Beck

4.

Vilh. Beck til N. L. Feilberg, den 22. nov. 1880

Ørsløv Præstegaard 22 Novbr 1880

Kjere Pastor Feilberg!

Jeg vilde gjerne med Deres Tilladelse holde Missionsmøde i Deres Kirke Fredag 17 Decbr. Kl. 12^{1/2}. Jeg har hørt, hvad der har bedrøvet mig meget, at De skulde være fortørnet paa mig for noget, jeg skal have sagt om Grundtvigianerne, saa at De endog nødig vilde se mig i Deres Hjem. Jeg veed nu ikke, hvad det er. Men jeg veed, at det vilde gjøre mig i høj Grad ondt, om jeg skulde være en uvelkommen Gjest i Deres Hjem, hvor jeg altid har mødt saa meget Venskab, som jeg har troet paa, og at jeg nødig vilde fortørne Dem, som jeg nu i saa mange Aar har havt kjær. Har jeg fortørnet Dem, er det visselig sket imod min Villie, og jeg har let ved at bede Dem om Forladelse derfor. Deres milde Sind vil vel ikke negte at give mig denne, naar jeg beder Dem derom af et ærligt Sind.

Jeg beder hilse Deres Hustru.

Deres hengivne
Vilh. Beck

Jeg vilde gjerne have hurtigt Svar.

Noteret i marginen af Feilberg: Undskyld Tilbagesendelsen. Jeg vilde ikke brænde Deres Brev, ikke heller, at Uvedkommende skulle faa fat i det.

5.

Vilh. Beck til N. L. Feilberg, den 29. nov. 1880

Ørsløv Præstegaard 29 Novbr 1880

Kjere Pastor Feilberg!

For en otte Dages Tid siden skrev jeg til Dem med Anmodning om at maatte holde Missionsmøde i Deres Kirke Fredag 17 Decbr. Da jeg intet Brev har faaet, saa beder jeg Dem om at vise mig den Venlighed at svare mig *med første Post*, da det er yderste Tid at faa det bekendtgjort i Missionstidende, dersom De vil have det; vil De ikke have det paa Grund af den Misstemning, som De har faaet overfor mig, saa siig mig det, og saa slaa vi en streg over det Møde, uagtet det vil gjøre mig overmaade ondt.

Deres hengivne
Vilh. Beck

6.

N. L. Feilberg til Vilh. Beck, kopi (?)

29. Nov. 1880

Deres ubillige Dom over Sognebaandsløserne bifalder jeg ikke, at Krog-Meyers Udsagn angaaende Tilladelse for Dem til at prædike i Nidløse Kirke var »Løgn i hans Hals«, tror jeg ikke, saa lidt som at Schepe-lerns og Barfods Forkyndelse er mere overfladisk end V. Becks. Selv om Deres Dom, at K. M. havde løjet for mig, var velgrundet maatte jeg højlig misbillige Deres raa og højroastede Udtalelse deraf i Manges Nærværelse og Paahør. Fy! det var grimt. Hvad om jeg havde ud-raabt: V. B. er en Bagtaler, indtil han har bevist, at K. M. er en Løg-ner? Jeg har intet at tilgive Dem, thi De har jo ikke fornærmet mig. Men jeg kunde fristes til at gengælde Ondt med Ondt, vil derfor helst undgaa Sammenstød med Dem. Hvad Kirken angaar, er jeg efter-haanden kommen til den Erkendelse, at der er Mangt og Meget, jeg bør i Kirken rette paa, naar det er af Dem udtalt i Kirken, for at jeg ikke ved Taushed skal synes at godkende det. Men det er heldigere at undgaa, Hvad der vilde bedrøve Nogle, fryde Andre, forvirre Mange. Jeg agter Dem som en Broder i Christo, en nidkær Herrens Tjener, som beruset af Mængdens Virak bevæger sig i en Virkekreds, selvvalgt og fuld af Fristelser og Farer. Vær forsigtig, aarvaagen, ædruelig, hold ved i Tro og Bøn, agt vel paa det 8de Bud, bland ingen Avner i Kornet. Saa vil De undgaa Hovmods Snare og møde Herren ved hans Genkomst »sagtmodig og ydmyg af Hjærtet«, d.e. i hans eget Billede. I Haab om, at De optager disse Linier i en god Mening af en gammel Mand,

Deres N. L. F.

7.

N. L. Feilberg til Vilh. Beck, udkast, udat.

Kære Kollega!

Jeg tænkte mundtlig at forhandle med Dem om den Fortørnelse og Misstemning, De skriftlig har berørt. Maaske bliver dertil ikke Lejlighed ved Deres Nærværelse her d. 17de d.M. Derfor vil jeg ikke undlade at meddele Dem forud, at jeg ikke véd, De har fornærmet mig, saa jeg skulde have Noget at tilgive Dem. Jeg agter Dem højt for Deres utrættelige Nidkærhed i Vorherres Tjeneste, men jeg bedrøves over og beklager, at *De slaarer Deres Medtjener og taler ilde om Brødre*

i Herren, som De oftere har gjort og grimmet ved Daabsfesten hos Stricker. Jeg holder det ikke for rigtigt at tie til sligt, vil heller ikke gerne i et Selskab minde Dem om heller at se Bjælken i Deres eget Øje end Skæven i Deres Brødrers. Derfor tænkte jeg, som ret godt kender mit eget Hjertes Haardhed og Hefthighed, det vilde være godt at undgaa Fristelsen til at overfuse Dem med Grovheder og det maa-ske i mit eget Hus, naar jeg havde budet Dem som Gæst. Med nogen Overvindelse gav jeg dog efter for min Hustrues og Oliks Forestillinger. Jeg maa indrømme, at vi Alle bære Troens Klenodie i skrøbelige Lerkar. Indrømmelse af Kirken til Missjonsmøde er heller ikke saa ligefrem en Sag, som De synes at mene. Mangen en Bonde vil sige: For et par Maaneder siden maatte jeg give mine Tjenestefolk en Fridag, da de bad om Tilladelse til at gaa til Missjonsmøde i Gør-løv. Nu ville de igen forlange $\frac{1}{2}$ Dag i samme Øjemed, og saa gaa de endda paa Sjouv istedetfor til Kirke. Der ere Driverdage nok i Jule-tiden og forud Travlheden for at faa de fornødne Arbejder tilendebragte.

Skolelæreren er utilfreds med at udsætte Undervisningen saa nær foran Ferien, har ogsaa ladet sig forstaa med, at jeg lægger en Byrde paa ham med en Extra-Rengøring af Kirken, og at det mulig er sidste Gang, han vil overtage Ledelsen af Kirkesangen. Selv kan jeg heller ikke se, at den indre Missions Virksomhed skal finde Sted i Kirkerne, hvor de ukristelige og ukirkelige Folk ikke pleje at indfinde sig, men hellere i Skoven, paa Markeder og andre Steder, hvor Skarer af Nysgærrige kunne ventes som Tilhørere. De forkynnder: »Jesus Christus vor Retfærdighed«. Iøvrigt véd De nok, der er Noget i Deres Forkyndelse, som forekommer mig usundt, og hvorom jeg maa sige: »Hvad skal dog Avnerne mellem Kornet?« Ogsaa i henseende til Foredraget forekommer det mig, at Folketaleren truer med at fortrænge Prædikanten. De er meget for god til —.

8.

N. L. Feilberg til Vilh. Beck, udkast, udat.

For at raade Bod paa Kirkens Brøst og opleve de Helliges Samfunds Aand knytte fastere Samfundets baand have gudfrygtige Mænd for-søgt 2 Midler i vor Folkekirke: den indre Mission og Valgmenigheder. Meningen er god, om Lægemedlerne ere gode, skal Tiden vise. Hjær-terne skulle vi ikke dømme, fordi vi ikke kunne. Jesus kan alene fælde en sand Dom, vi kunne kun dømme efter hvad vore Øjne se og vore Øren høre (Jes. 11,3).

Saaledes hørte jeg Dem ved Strickers Daabsfest dømme Krog-Meyer for Løgnhals og Sognebaandsløser for Kæltringer og lignende Domme, som jeg har hørt før af Deres Mund. Jeg har derfor næret Betænkelighed ved »at give Bagtaleren Rum« i mit Hus som i min Sognekirke. Det forekom mig, De kunde have Gavn af i nogle Aar, som De yttrede om Barfod, at studere Bibelen istedetfor at prædike. De vilde da maaske bedre gøre Adskillelse mellem Guds Bud og Deres egne Tilføjelser og især indprænte Dem det 8de bud. Det har ogsaa voldet mig nogen Ulejlighed at klare Forbindelsen mellem Retfærdiggørelse og Helliggørelse, idet Folk paa *Deres* Autoritet have sagt mig: vi ere Hellige, skulle ikke *vorde* hellige (1. Pet. 1,15). De har betonet Broderkærligheden saaledes, at man ikke kunde deri indbefatte Kærlighed til Alle (2. Pet. 1,7). At blande Genfødelse og Opvækkelse sammen er vist ogsaa mindre heldigt.

[1] P. G. Lindhardt, Kirkehist. Saml. 7. R. IV, 1960–62, 267. Arkivet er stadig i familiens eje og befinder sig hos forstkandidat Lars Feilberg, Nr. Herlev, Brødskov. Til det følgende, se P. Andresen: Nicolaj Lavrentius Feilberg, i: Sønderjydske Aarbøger 2. Række 1927, 105–125. Jfr. også H. F. Feilberg: Fra Sundeved i Krigsaarene 1847–50 og 1864, ibd. 1923, 229–236. Den kendte præst og folkeminde-samler H. F. Feilberg var søn af Nicolaj Laurentius Feilberg.

[2] I arkivet findes en del erindringer fra denne periode, nedskrevet af N. L. Feilberg.

[3] N. L. Feilberg: En Præstegaard i Sundeved under Krigen 1864, i: Museum. Tidsskrift for Historie og Geografi, red. af C. Bruun o.a., 1890, 11 f., 81 f., 175 f., 219 f., 359 f.

[4] I denne findes således 8 breve (1869–1883) fra *F. R. C. Bülow*, »Kjere Ven fra de Dage af forud i det elskede Slesvig –«, søn af den bekendte general Bülow. Præst i Dybbøl fra 1858, afsat af prøjserne i 1864. Siden præst i Sorterup, Roskilde stift. 12 breve (1869–1890) fra *Chr. C. Aug. Krog-Meyer*, præst i Sotrup, Haderslev stift, afskediget 1864, derefter sognepræst i Niløse, Roskilde stift. Desuden 2 breve fra Sida, hans hustru og Emilie, hans datter. 12 breve (1869–1882) fra *Kr. Karstensen*, præst i Broager, afskediget 1864, derefter præst i Gelsted, Fyns stift. Om ham, se Georg Himmelstrup: Dybbøl- og Broagerpræsten Kristen Karstensen, i: Sønderjydske Aarbøger 1924, 29–90.

1 brev fra *M. Mørk Hansen*, afskediget 1864 fra Felsted, senere præst i Vonsild. 1 brev (1870) fra *Hans Meier*, afskediget fra Keitum 1864, senere præst i Gadbjerg, Ribe stift.

En udgivelse af disse breve og Feilbergs dagbog vil muligvis kunne realiseres senere.

[5] G. Himmelstrup, anf.skr. 80 f.

[6] Jfr. f. ex. Kr. Karstensen til Feilberg, 25/1 1870: »Her i Fyen har vi, som du vel ogsaa veed, temmelig megen aandelig Bevægelse, hvoraf adskilligt efter min

Opfattelse ingenlunde er til det Gode. Jeg er en Fredens Mand og mener at vorherre er Fredsfyrste og kan derfor ikke godt finde mig i den skarpe Kamp mellem Grundtvigianerne og Indremissionsmænd, og navnlig kan jeg slet ikke forstaa, hvorledes de Førstnævnte, Grundtvigianerne, som dog ville have Ord for at føre Kjærlighed i deres Skjold[– –] at de ikke engang ville vide af at der i Christendommen gives Noget, der hedder Pligt, som paastaar, at et Christenmenneske slet ikke har noget med Loven at bestille[– –] nei, jeg kan slet ikke forstaa, hvorledes disse Folk, hvem jeg forresten kan følge i de allerfleste Punkter, kunne nære og yttre et saadant glødende Had til deres Medkristne, Ikke-Grundtvigianere, som de gjør. Det er for mig noget saare uhyggeligt og i Grunden aldeles ubegribeligt.[– –] Og det forkyndes højt og lydt, at Grundtvigianismen er Fremtidens Christendom, ligesom jo ogsaa Birkedal til Forargelse for mig og mange andre (og jeg haaber for Dig med) sætter Grundtvig adskillige Trappetrin over Luther.[– –] Dog fordi jeg ikke kan være med i de grundtvigianske Vildskaber og Overdrivelser, saa er jeg derfor dog ikke nogen Indremissionsmand –«. I brevsamlingen findes ogsaa to breve fra *Dines Pontoppidan* (1875–1878), 2 breve fra *A. C. L. Heiberg* og 14 fra dennes søn *Gustav Heiberg*, fra *F. L. Mynster*, *Chr. Olrik*, *G. Schepelern* o. a.

Feilberg var gift anden gang med Bolette, datter af provst *Thomas Schatt Rørdam* i Tølløse, hvis brødre alle blev kendte præster: H. C. Rørdam, Hans N. K. Rørdam, Peter Rørdam. En søster Georgine var gift med A. C. L. Heiberg.

[7] Vilh. Beck: *Erindringer fra mit Liv*, Kjøbenhavn 1900, 101.

[8] Problemerne omkring indremissionsfolks optræden i landets kirker og afholdelsen af missionsmøder i sognene var netop i disse år blevet aktualiseret gennem »den thyske krig«, se P. G. Lindhardt i *Den Danske Kirkes Historie VII*, Kbh. 1958, 256. P. G. Lindhardt har iøvrigt oplyst, at sagen mellem Beck og Feilberg har en parallel i F. C. Krarups papirer på Det Kgl. Bibliotek. Krarup lukkede Sorø kirke for Vilh. Beck med en begrundelse, som lignede Feilbergs.

Jeg takker P. G. Lindhardt for hjælp med tydningen af en række svært læselige ord.

Provst Waage Beck har venligst oplyst (brev af 26/9 1976), at der ikke længere synes at befinde sig materiale i Beck-familien til belysning af forbindelsen med N. L. Feilberg.